
Ilkka Mellin
Tilastolliset menetelmät

Osa 4: Lineaarinen regressioanalyysi
Johdatus regressioanalyysiin

Johdatus regressioanalyysiin

- >> **Regressioanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet**
- Deterministiset mallit ja regressioanalyysi**
- Regressiofunktiot ja regressioanalyysi**
- Kaksiulotteisen normaalijakauman regressiofunktiot**
- Regressioanalyysin tehtävät**
- Regressiomallin lineaarisuus**

Regressioanalyysin idea 1/2

- Oletetaan, että haluamme **selittää** jonkin **selitettävän tekijän** tai **muuttujan** *havaittujen arvojen vaihtelun* joidenkin **selittävien tekijöiden** tai **muuttujien** *havaittujen arvojen vaihtelun avulla*.
- Jos *tilastollisesti merkitsevä osa* selitettävän muuttujan havaittujen arvojen vaihtelusta *voidaan selittää* selittävien muuttujien havaittujen arvojen vaihtelun avulla, sanomme, että selitettävä muuttuja **riippuu tilastollisesti** selittäjinä käytetyistä muuttujista.

Regressioanalyysin idea 2/2

- **Regressioanalyysissa** selitettävän muuttujan *tilastolliselle riippuvuudelle* selittävistä muuttujista *pyritään rakentamaan tilastollinen malli*, jota kutsutaan **regressiomalliksi**.
- Koska *riippuvuuksien analysointi* on tavallisesti tieteellisen tutkimuksen keskeinen tavoite, **regressioanalyysi on ehkä eniten sovellettu ja tärkein tilastotieteen menetelmä**.

Regressioanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet

Regressioanalyysin tavoitteet

- Regressioanalyysin mahdollisia *tavoitteita*:
 - (i) Selitettävän muuttujan ja selittävien muuttujien tilastollisen riippuvuuden luonteen **kuvaaminen**:
 - Millainen on riippuvuuden *muoto*?
 - Kuinka *voimakasta* riippuvuus on?
 - (ii) Selitettävän muuttujan ja selittävien muuttujien tilastollisen riippuvuuden luonteen **selittäminen**.
 - (iii) Selitettävän muuttujan arvojen **ennustaminen**.
 - (iv) Selitettävän muuttujan arvojen **kontrolli**.

Regressioanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet

Regressiomallien luokittelu 1/2

- Regressioanalyysissä sovellettavat tilastolliset mallit voidaan *luokitella* usealla eri periaatteella.
- Luokittelu regressiomallin *funktionaalisen muodon* mukaan:
 - **Lineaariset regressiomallit**
 - **Epälineaariset regressiomallit**
- Luokittelu regressiomallin *yhtälöiden lukumäärän* mukaan:
 - **Yhden yhtälön regressiomallit**
 - **Moniyhtälömallit**

Regressioanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet

Regressiomallien luokittelu 2/2

- Tässä johdatuksessa tilastotieteeseen käsitellään pääasiassa **lineaarisia yhden yhtälön regressiomalleja**; ks. lukuja Yhden selittäjän lineaarinen regressiomalli ja Yleinen lineaarinen malli.
- On hyödyllistä tietää, että **varianssianalyysin** tilastolliset mallit voidaan ymmärtää *yleisen lineaarisen mallin* erikoistapauksiksi.

Regressioanalyysin sovellukset tilastotieteessä

- Regressiomalleja käytetään *apuvälineinä* monilla tilastotieteen osa-alueilla.
- Esimerkkejä regressiomallien käyttökohteista tilastotieteessä:
 - **Varianssianalyysi**
 - **Koesuunnittelu**
 - **Monimuuttujamenetelmät**
 - **Kalibrointi**
 - **Biometria tai -statistiikka**
 - **Aikasarjojen analyysi ja ennustaminen**
 - **Ekonometria**

Regressioanalyysin lähtökohdat

- Regressioanalyysillä on kaksi erilaista *lähtökohtaa*, joilla on kuitenkin monia yhtymäkohtia:
 - (i) Ongelmat **determinististen mallien** sovittamisessa havaintoihin; ks. kappaletta **Deterministiset mallit ja regressioanalyysi**.
 - (ii) Moniulotteisten todennäköisyysjakaumien **ehdollisten odotusarvojen eli regressiofunktioiden** parametrien estimointi; ks. kappaletta **Regressiofunktiot ja regressioanalyysi**.

Johdatus regressioanalyysiin

Regressioanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet

>> Deterministiset mallit ja regressioanalyysi

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Kaksiulotteisen normaalijakauman regressiofunktiot

Regressioanalyysin tehtävät

Regressiomallin lineaarisuus

Deterministiset mallit regressio-analyysin lähtökohtana 1/2

- Oletetaan, että haluamme **selittää** jonkin **selitettävän tekijän** tai **muuttujan** käyttäytymisen joidenkin **selittävien tekijöiden** tai **muuttujien** avulla.
- Oletetaan, että sekä selitettävä muuttuja että selittäjät ovat *ei-satunnaisia* muuttujia.
- Tällöin tavoitteeseen voidaan pyrkiä kuvaamalla *selitettävän muuttujan arvojen riippuvuus selittävien muuttujien arvoista* **deterministisen mallin** avulla.

Deterministiset mallit regressio-analyysin lähtökohtana 2/2

- Oletetaan, että selitettävän muuttujan riippuvuutta selittävistä muuttujista kuvaavan *deterministisen mallin muoto riippuu* tuntemattomasta **parametrilla** (vakioista).
- Tällöin parametrin arvo voidaan pyrkiä **estimoimaan** eli *arvioimaan havaintojen avulla*.
- Oletetaan, että **parametrille ei ole mahdollista löytää sellaista arvoa, joka saisi mallin sopimaan *saman-aikaisesti* kaikkiin havaintoihin**.
- **Voidaanko parametrille löytää kuitenkin sellainen arvo, joka saisi mallin sopimaan havaintoihin jossakin mielessä niin hyvin kuin se on mahdollista?**

Deterministiset mallit

- Oletetaan, että selitettävän muuttujan y *eksaktia* (*kausaalista*) riippuvuutta selittäjästä x halutaan mallintaa yhtälöllä

$$y = f(x; \beta)$$

jossa funktion f muoto riippuu *parametrasta* eli *vakiosta* β .

- Yhtälö määrittelee **deterministisen mallin** selitettävän muuttujan y ja selittäjän x riippuvuudelle:

Jos selittäjän x ja parametrin β arvot *tunnetaan*, niin selitettävän muuttujan y arvo on *täysin määrätty*.

Deterministiset mallit ja regressio-ongelma 1/4

- Oletetaan, että selitettävän muuttujan y riippuvuutta selittäjästä x halutaan mallintaa deterministisellä yhtälöllä

$$y = f(x; \beta)$$

- Oletetaan, että funktion f muodon määräävän parametrin β arvo on *tuntematon*.
- Haluamme löytää parametrille β parhaan mahdollisen havaintoihin perustuvan estimaatin eli arvion.
- **Regressio-ongelma** syntyy determinististen mallien soveltamisen yhteydessä tilanteissa, joissa parametrille β ei voida löytää sellaista arvoa, joka saisi ym. yhtälön toteutumaan samanaikaisesti kaikille havainnoille.

Deterministiset mallit ja regressio-ongelma 2/4

- Oletetaan, että muuttujia x ja y koskevat havainnot x_i ja y_i liittyvät *samaan havaintoyksikköön kaikille* $i = 1, 2, \dots, n$.
- Oletetaan, että ei ole olemassa *yhtä* parametrin β arvoa, joka saa yhtälön

$$y = f(x; \beta)$$

toteutumaan *samanaikaisesti kaikille havainnoille* x_i ja y_i .

- Kirjoitetaan

$$y_i = f(x_i; \beta) + \varepsilon_i, i = 1, 2, \dots, n$$

jossa ε_i on havaintoyksiköstä toiseen *vaihteleva jäännös-*
eli *virhetermi*.

Deterministiset mallit ja regressio-ongelma 3/4

- Oletetaan, että *jäännös-* eli *virhetermit* ε_i yhtälössä

$$y_i = f(x_i; \beta) + \varepsilon_i, i = 1, 2, \dots, n$$

vaihtelevat satunnaisesti yhtälöstä toiseen.

Huomaa, että oletuksesta seuraa, että *selitettävän muuttujan y havaittujen arvojen y_i on oltava satunnaisia.*

- Yhtälö

$$y_i = f(x_i; \beta) + \varepsilon_i, i = 1, 2, \dots, n$$

kuvaa selitettävän muuttujan y **tilastollista riippuvuutta** selittävän muuttujan x saamista arvoista.

- Sanomme, että yhtälö määrittelee selitettävän muuttujan y **regressiomallin** selittävän muuttujan x suhteen.

Deterministiset mallit ja regressio-ongelma 4/4

- **Regressioanalyysissa** parametrin β arvo pyritään valitsemaan tavalla, joka tekee *kaikista jäännöstermeistä* ε_i *samanaikaisesti mahdollisimman pieniä*.
- Tämä on *käyränsovitusongelma*:
Miten parametrin β arvo pitää valita, jotta käyrä
$$y = f(x; \beta)$$
kulkisi jossakin mielessä *mahdollisimman läheltä jokaista havaintopistettä*
$$(x_i, y_i) \in \mathbb{R}^2, i = 1, 2, \dots, n?$$
- Erään ratkaisun tähän käyränsovitusongelmaan tarjoaa *pienimmän neliösumman menetelmä*.

Deterministiset mallit ja regressio-ongelma: Esimerkki 1/4

- *Hooken lain* mukaan
(ideaalisen) kierrejousen pituus y
riippuu *lineaarisesti* jouseen
ripustetusta painosta x :

$$y = \alpha + \beta x$$

jossa

α = jousen pituus ilman painoa

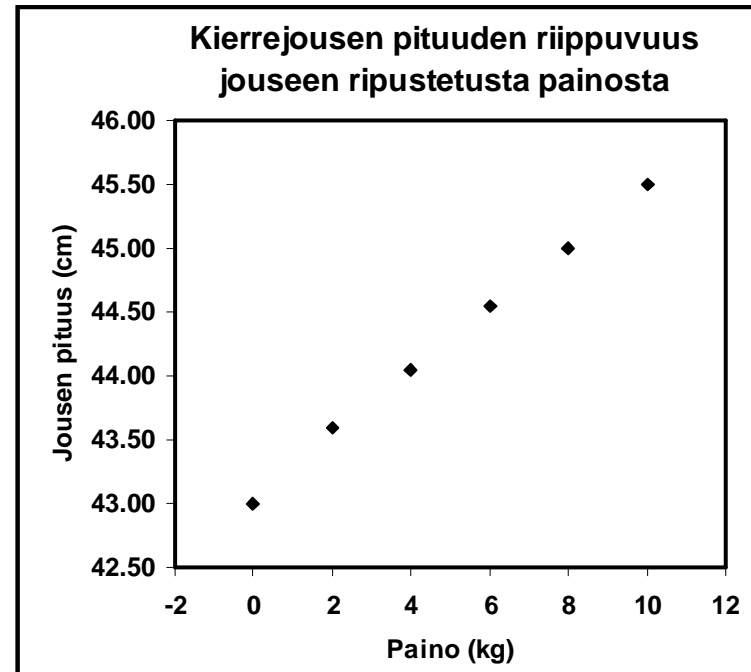
β = ns. *jousivakio*

- Jousivakion määrittämiseksi jouseen
ripustettiin seuraavat painot: 0, 2, 4,
6, 8, 10 kg ja jousen pituus
mitattiin.
- Mittaustulokset on annettu
taulukossa oikealla.

Paino (kg)	Pituus (cm)
0	43.00
2	43.60
4	44.05
6	44.55
8	45.00
10	45.50

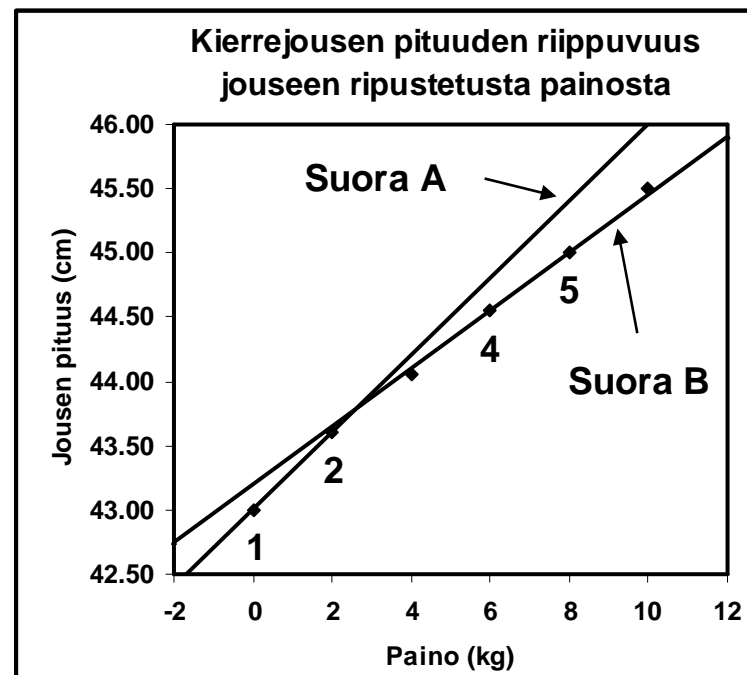
Deterministiset mallit ja regressio-ongelma: Esimerkki 2/4

- Pistediagrammi oikealla havainnollistaa koetuloksia.
- Kysymys 1:
Ovatko havaintotulokset *sopusoinnussa* Hooken lain kanssa?
- Kysymys 2:
Onko olemassa *yksikäsitteinen* suora, joka kulkee *kaikkien* havaintopisteiden kautta?

Deterministiset mallit ja regressio-ongelma: Esimerkki 3/4

- Kuvio oikealla todistaa, että ei ole olemassa *yhtä suoraa*, joka kulkeisi kaikkien havaintopisteiden kautta:
 - (i) Suora A kulkee pisteiden 1 ja 2 kautta.
 - (ii) Suora B kulkee pisteiden 4 ja 5 kautta.
- Onko mahdollista määrätä yksikäsitteisellä tavalla suora, joka kulkeisi jossakin mielessä *mahdollisimman läheltä* jokaista havaintopistettä?

Deterministiset mallit ja regressio-ongelma: Esimerkki 4/4

- Käyttämällä *pienimmän neliösumman keinoa* voimme määrätä suoran

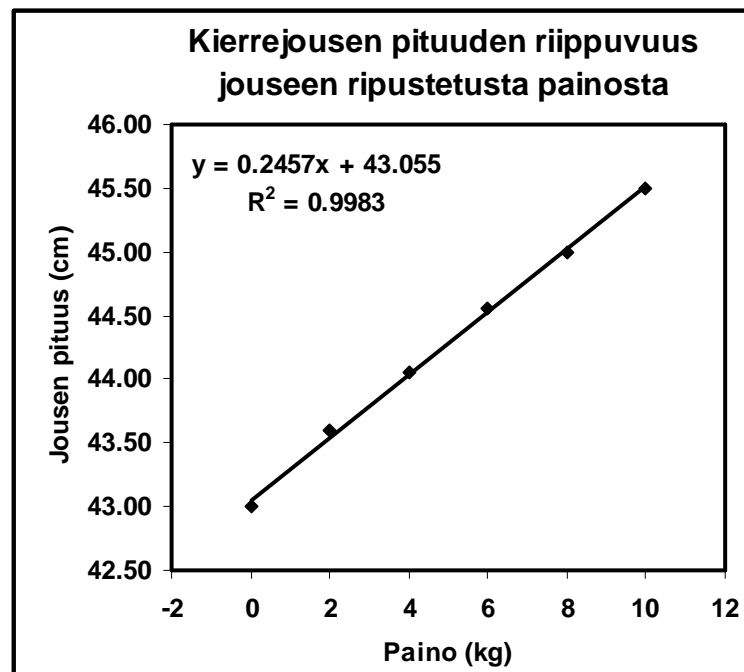
$$y = \alpha + \beta x$$

kertoimet niin, että neliösumma

$$\sum_{i=1}^n \varepsilon_i^2 = \sum_{i=1}^n (y_i - \alpha - \beta x_i)^2$$

minimoituu.

- Kuvioon oikealla on piirretty näin määrätty suora; ks. tarkemmin lukua **Yhden selittäjän lineaarinen regressiomalli**.

Syyt regressio-ongelman syntymiseen

- Mitkä *syyt* johtavat regressio-ongelman syntymiseen determinististen mallien yhteydessä?
- Syitä regressio-ongelman syntymiseen:
 - (i) *Havaintovirheet* selitettävän muuttujan y havaituissa arvoissa.
 - (ii) *Yhtälö*

$$y = f(x; \beta)$$

on idealisointi:

Osa selitettävän muuttujan y käyttäytymiseen vaikuttavista tekijöistä *ei haluta* tai *ei pystytä* ottamaan huomioon.

Regressiomalli ja kiinteät selittäjät 1/2

- Olkoon

$$y_i = f(x_i; \beta) + \varepsilon_i, i = 1, 2, \dots, n$$

selitettävän muuttujan y *tilastollista riippuvuutta* selittävän muuttujan x saamista arvoista kuvaava *regressiomalli*.

- Oletukset:
 - (i) Selittävän muuttujan x arvot x_i voidaan *valita*, jolloin ne ovat *kiinteitä* eli *ei-satunnaisia*.
 - (ii) Jäännös- eli virhetermit ε_i ovat *satunnaisia*, jolloin myös selitettävän muuttujan y havaitut arvot y_i pitää olettaa satunnaisiksi.

Regressiomalli ja kiinteät selittäjät 2/2

- Regressiomallissa

$$y_i = f(x_i; \beta) + \varepsilon_i, i = 1, 2, \dots, n$$

on seuraavat osat:

y_i = **selitettävän muuttujan** y satunnainen ja havaittu arvo havaintoyksikössä i

x_i = **selittävän muuttujan** eli **selittäjän** x ei-satunnainen ja havaittu arvo havaintoyksikössä i

β = tuntematon ja kiinteä eli ei-satunnainen **parametri** (vakiokerroin)

ε_i = satunnainen ja ei-havaittu **jäännös-** eli **virhetermi** havaintoyksikössä i

Regressiomallit ja kiinteät selittäjät: Kommentteja

- Kun regressiomalleja sovelletaan *luonnontieteissä* tai *tekniikassa*, oletus selittävien muuttujien ei-satunnaisuudesta on usein hyvin perusteltu.

Tämä johtuu siitä, että monissa luonnontieteiden tai tekniikan sovelluksissa regressiomallien *selittäjien arvot voidaan valita* eli selittäjät ovat muuttujia, joiden *arvoja voidaan kontrolloida*.

Esimerkki: *Puhtaat koeasetelmat*.

- Monissa tilastotieteen sovelluksissa kohdataan kuitenkin sellaisia tilanteita, joissa ainakin osa selittäjistä on sellaisia, joiden arvot määräytyvät *satunnaisesti*; ks. kappaletta **Regressiofunktiot ja regressioanalyysi**.

Johdatus regressioanalyysiin

Regressioanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet

Deterministiset mallit ja regressioanalyysi

>> Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Kaksiulotteisen normaalijakauman regressiofunktiot

Regressioanalyysin tehtävät

Regressiomallin lineaarisuus

Regressiofunktiot regressio-ongelman lähtökohtana 1/2

- Oletetaan, että haluamme **selittää** jonkin **selitettävän tekijän** tai **muuttujan** käyttäytymisen joidenkin **selittävien tekijöiden** tai **muuttujien** avulla.
- Oletetaan, että sekä selitettävä muuttuja että selittäjät ovat *satunnaismuuttujia*.
- Tällöin tavoitteeseen voidaan pyrkiä kuvaamalla *selitettävän muuttujan riippuvuutta selittävistä muuttujista* selitettävän muuttujan **regressiofunktiolla** selittäjien suhteen.

Regressiofunktiot regressio-ongelman lähtökohtana 2/2

- Oletetaan, että selitettävän muuttujan riippuvuutta selittävistä muuttujista kuvaavan *regressiofunktion muoto* riippuu tuntemattomasta **parametrasta** (vakioista).
- Tällöin parametrin arvo voidaan pyrkiä **estimoimaan** eli *arvioimaan havaintojen avulla*.
- **Miten parametrille löydetään jossakin mielessä mahdollisimman hyvä estimaatti eli arvio?**

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Ehdollinen jakauma

- Olkoon $f_{xy}(x, y)$ satunnaismuuttujien x ja y **yhteisjakauman** tiheysfunktio.
- Olkoot $f_x(x)$ ja $f_y(y)$ satunnaismuuttujien x ja y **reunajakaumien** tiheysfunktiot.
- Satunnaismuuttujan y **ehdollisen jakauman** tiheysfunktio satunnaismuuttujan x suhteen on

$$f_{y|x}(y | x) = \frac{f_{xy}(x, y)}{f_x(x)}, \text{ jos } f_x(x) > 0$$

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Ehdollinen odotusarvo

- Satunnaismuuttujan y **ehdollinen odotusarvo** satunnaismuuttujan x suhteen on

$$E(y | x) = \int_{-\infty}^{+\infty} y f_{y|x}(y | x) dy$$

jossa

$$f_{y|x}(y | x)$$

on satunnaismuuttujan y *ehdollisen jakauman* tiheysfunktio satunnaismuuttujan x suhteen

- Huomaa, että ehdollinen odotusarvo on ehtomuuttujan x funktiona *satunnaismuuttuja*.

Regressiofunktio 1/2

- Tarkastellaan satunnaismuuttujan y *ehdollista odotusarvoa ehtomuuttujan x arvojen funktiona.*

- Ehdollista odotusarvoa

$$E(y | x)$$

kutsutaan ehtomuuttujan x arvojen funktiona *satunnaismuuttujan y regressiofunktioksi muuttujan x suhteen.*

- Regressiofunktion $E(y | x)$ muoto riippuu satunnaismuuttujan y ehdollisen jakauman

$$f_{y|x}(y | x)$$

parametreista.

Regressiofunktio 2/2

- Olkoon

$$E(y | x)$$

satunnaismuuttujan y regressiofunktio satunnaismuuttujan x suhteen.

- Koska haluamme korostaa regressiofunktion arvojen riippuvuutta ehtomuuttujan x arvoista, kirjoitamme

$$E(y | x) = f(x; \beta)$$

jossa β on satunnaismuuttujan y ehdollisen jakauman

$$f_{y|x}(y | x)$$

muodon määräävä *parametri*.

Lisätietoja

- Lisätietoja **moniulotteisista satunnaismuuttujista** ja niiden yhteisjakaumista, reunajakaumista, ehdollisista jakaumista, ehdollisista odotusarvoista ja regressio-funktioista:

Ks. monisteen **Todennäköisyyslaskenta** lukua **Moniulotteiset satunnaismuuttujat ja jakaumat**.

Regressiofunktio ja ennustaminen 1/3

- Olkoon $f_{xy}(x, y)$ satunnaismuuttujien x ja y yhteisjakauman tiheysfunktio.
- Oletetaan, että satunnaismuuttujan x arvo tunnetaan.
- Kysymys:
Miten tietoa satunnaismuuttujan x saamasta arvosta voidaan käyttää hyväksi satunnaismuuttujan y arvon ennustamisessa?
- Olkoon $d(y | x)$ muuttujan x saamaan arvoon perustuva **ennuste** muuttujan y arvolle.
- Miten ennuste $d(y | x)$ valitaan *optimaalisella tavalla*?

Regressiofunktio ja ennustaminen 2/3

- Valitaan ennuste $d(y | x)$ siten, että *ennusteen keskineliövirhe*

$$\text{MSE}[d(y | x)] = \text{E}[y - d(y | x)]^2$$

minimoituu.

- Voidaan osoittaa, että keskineliövirhe $\text{MSE}(d(y | x))$ minimoituu valinnalla

$$d(y | x) = \text{E}(y | x)$$

- Siten satunnaismuuttujan y regressiofunktio $\text{E}(y | x)$ satunnaismuuttujan x suhteen tuottaa muuttujan x saamiin arvoihin perustuvat, keskineliövirheen mielessä *optimaaliset ennusteet* muuttujalle y .

Regressiofunktio ja ennustaminen 3/3

- Olkoon

$$y - E(y | x) = \varepsilon$$

optimaalisen ennusteen $E(y | x)$ **ennustevirhe**.

- Tällöin voimme kirjoittaa

$$\begin{aligned} y &= E(y | x) + \varepsilon \\ &= f(x; \beta) + \varepsilon \end{aligned}$$

jossa

$$E(y | x) = f(x; \beta)$$

on satunnaismuuttujan y *regressiofunktio* satunnaismuuttujan x suhteen.

Regressiofunktio regressiomallina

- Edellisen nojalla muuttujan x arvoihin perustuva optimaalinen *ennuste* satunnaismuuttujan y arvolle määrittelee **regressiomallin**

$$\begin{aligned}y &= E(y | x) + \varepsilon \\ &= f(x; \beta) + \varepsilon\end{aligned}$$

jossa y on mallin **selitettävä muuttuja** ja x on mallin **selittävä muuttuja**.

Regressiofunktiot ja regressio-ongelma 1/3

- Oletetaan, että selitettävän muuttujan y riippuvuutta selittäjästä x halutaan mallintaa regressiofunktiolla
$$E(y | x) = f(x; \beta)$$
- Oletetaan, että regressiofunktion f muodon määräävän parametrin β arvo on *tuntematon*.
- Parametrille β halutaan löytää *paras mahdollinen estimaatti* eli *arvio havaintojen perusteella*.
- **Regressio-ongelmalla** tarkoitetaan tässä *regressiofunktion muodon määräävän parametrin β valintaongelmaa*.

Regressiofunktiot ja regressio-ongelma 2/3

- Oletetaan, että satunnaismuuttujia x ja y koskevat havainnot x_i ja y_i liittyvät *samaan havaintoyksikköön kaikille $i = 1, 2, \dots, n$.*

- Edellä esitetyn nojalla voimme kirjoittaa yhtälön

$$y_i = f(x_i; \beta) + \varepsilon_i, i = 1, 2, \dots, n$$

jossa ε_i on havaintoyksiköstä toiseen *satunnaisesti vaihteleva jäännös-* eli *virhetermi*.

- Yhtälö kuvaa muuttujan y **tilastollista riippuvuutta** muuttujan x saamista arvoista.
- Sanomme, että yhtälö määrittelee selitettävän muuttujan y **regressiomallin** selittävän muuttujan x suhteen.

Regressiofunktiot ja regressio-ongelma 3/3

- **Regressioanalyysissa** parametrin β arvo pyritään valitsemaan sellaisella tavalla, joka tekee *kaikista* jäännös-termeistä ε_i *samanaikaisesti mahdollisimman pieniä*.
- Tämä on *käyränsovitusongelma*:
Miten parametrin β arvo on valittava niin, että käyrä
$$y = f(x; \beta)$$
kulkisi *mahdollisimman läheltä jokaista havaintopistettä*
$$(x_i, y_i) \in \mathbb{R}^2, i = 1, 2, \dots, n?$$
- Erään ratkaisun tähän käyränsovitusongelmaan tarjoaa *pienimmän neliösumman menetelmä*.

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Mitä regressiofunktio mallintaa?

Esimerkki 1/6

- Perinnöllisyystieteen mukaan lapset perivät geneettiset ominaisuutensa vanhemmiltaan.
- Periytyykö isän pituus heidän pojilleen?
- Havaintoaineisto koostuu 300:n isän ja heidän poikiensa pituuksien muodostamasta lukuparista

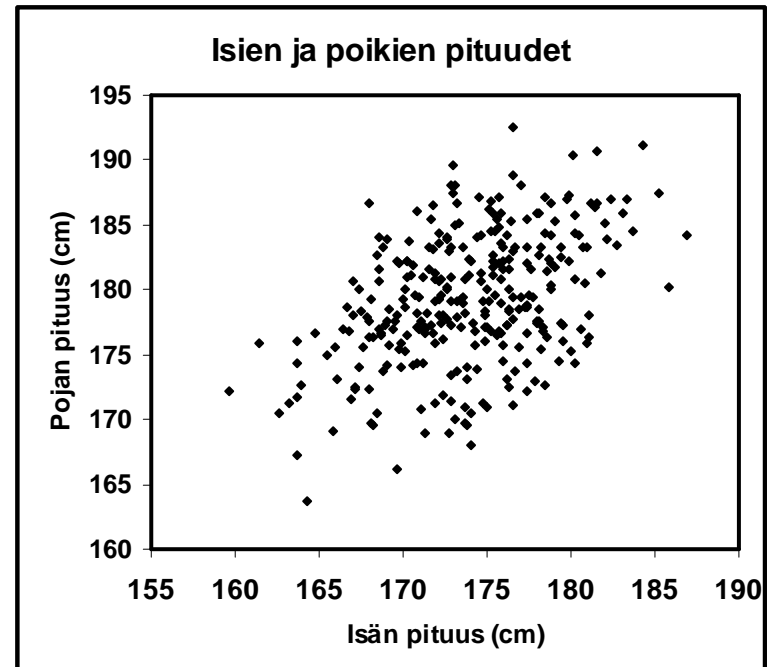
$$(x_i, y_i), i = 1, 2, \dots, 300$$

jossa

$$x_i = \text{isän } i \text{ pituus}$$

$$y_i = \text{isän } i \text{ pojan pituus}$$

- Ks. pistediagrammia oikealla.

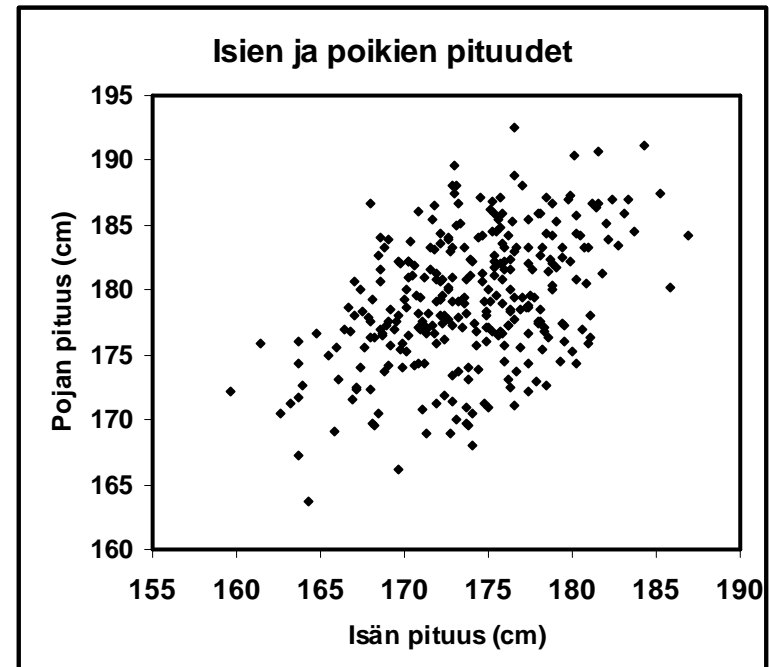

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Mitä regressiofunktio mallintaa?

Esimerkki 2/6

- Pojan pituuden riippuvuus isän pituudesta ei ole *eksaktia*.
- Mutta: Lyhyillä isillä näyttää olevan *keskimäärin* lyhyempiä poikia kuin pitkällä isillä ja pitkällä isillä näyttää olevan *keskimäärin* pitempiä poikia kuin lyhyillä isillä.
- Miten tällaista *tilastollista riippuvuutta* voidaan havainnollistaa?

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Mitä regressiofunktio mallintaa?

Esimerkki 3/6

- Taulukko oikealla esittää isien ja heidän poikiensa pituuksien *ehdollisia keskiarvoja*

$$M_k(x|x) \text{ ja } M_k(y|x)$$

jossa

$M_k(x|x)$ = niiden *isien* pituuksien keskiarvo, joiden pituus kuuluu x -väliin k

$M_k(y|x)$ = niiden *poikien* pituuksien keskiarvo, joiden *isien* pituus kuuluu x -väliin k

$$k = 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7$$

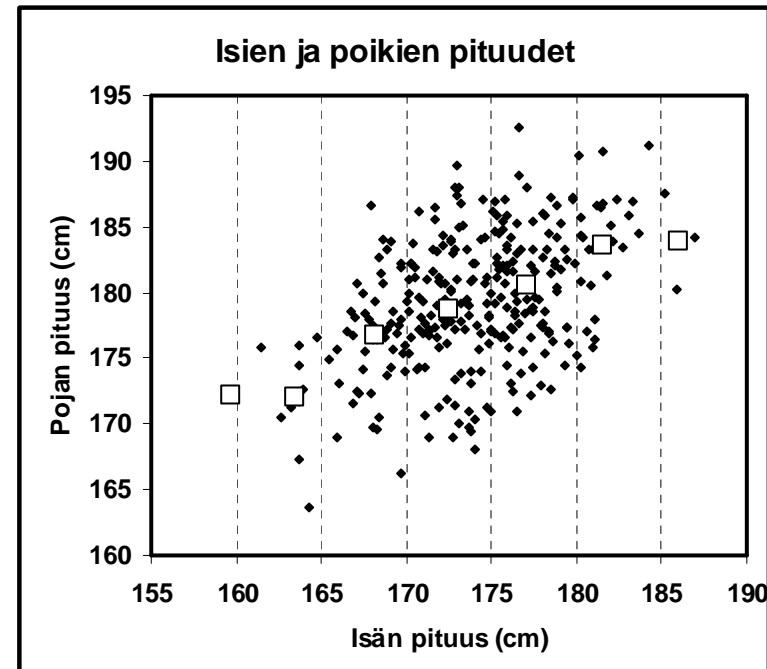
x-välin nro	x-väli	$M_k(x x)$	$M_k(y x)$
1	(155,160]	159.7	172.2
2	(160,165]	163.5	172.0
3	(165,170]	168.2	176.8
4	(170,175]	172.6	178.8
5	(175,180]	177.1	180.6
6	(180,185]	181.5	183.6
7	(185,190]	186.0	184.0

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Mitä regressiofunktio mallintaa?

Esimerkki 4/6

- *Ehdollisten keskiarvojen*
($M_k(x|x)$, $M_k(y|x)$)
määäämiä pisteitä on merkitty
kuviossa oikealla *neliöillä*.
- Havainnot on siis luokiteltu *isien*
pituuden mukaan 7 luokkaan.
- Kuviossa luokkia on kuvattu
katkoviivojen erottamalla
pystyvöillä.
- Jokaisen *neliön koordinaatit*
on saatu laskemalla keskiarvot ko.
neliötä vastaavaan pystyvyöhön
kuuluvien havaintopisteiden
koordinaateista.

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Mitä regressiofunktio mallintaa?

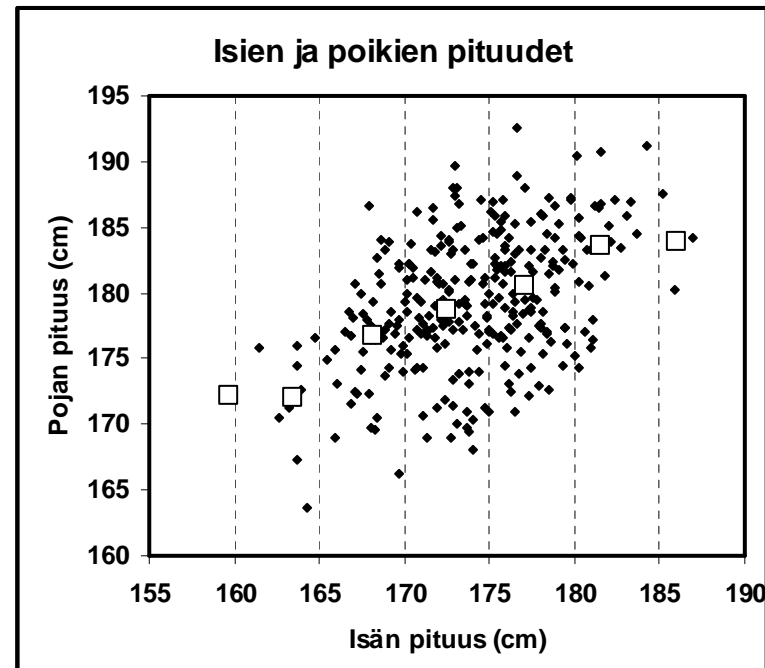
Esimerkki 5/6

- Oikealla olevaan kuvioon neliöillä merkityt *ehdollisten keskiarvojen* määräämät pisteet

$$(M_k(x|x), M_k(y|x))$$

kuvaavat poikien pituuksien *keskimääräistä* tai *tilastollista riippuvuutta* heidän isiensä pituuksista.

- Riippuvuus näyttää olevan lähes *lineaarista*.
- *Regressioanalyysin tehtävänä* on juuri tällaisen *tilastollisen riippuvuuden mallintaminen*.

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Mitä regressiofunktio mallintaa?

Esimerkki 6/6

- Käyttämällä *pienimmän neliösumman keinoa* voimme määrätä suoran

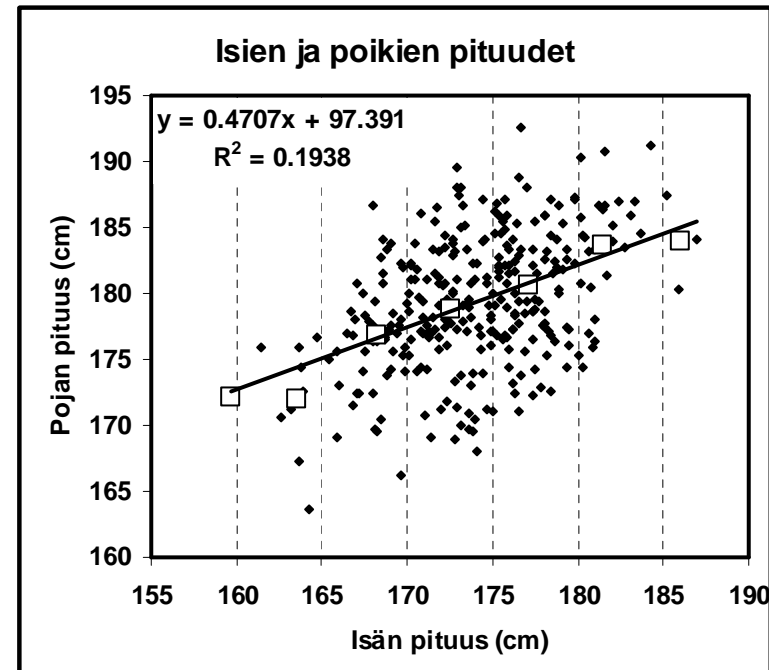
$$y = \alpha + \beta x$$

kertoimet niin, että neliösumma

$$\sum_{i=1}^n \varepsilon_i^2 = \sum_{i=1}^n (y_i - \alpha - \beta x_i)^2$$

minimoituu.

- Kuvioon oikealla on piirretty näin määrätty suora; ks. tarkemmin lukua **Yhden selittäjän lineaarinen regressiomalli**.

Johdatus regressioanalyysiin

Regressioanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet

Deterministiset mallit ja regressioanalyysi

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

>> **Kaksiulotteisen normaalijakauman regressiofunktiot**

Regressioanalyysin tehtävät

Regressiomallin lineaarisuus

Kaksiulotteisen normaalijakauman regressiofunktiot

Multinormaalijakauma

- Normaalijakauman yleistystä moniulotteiseen avaruuteen kutsutaan **multinormaalijakaumaksi** tai *moniulotteiseksi normaalijakaumaksi*.
- Multinormaalijakauman määräävät täydellisesti jakaumaan liittyvien satunnaismuuttujien *odotusarvot*, *varianssit* ja *korrelaatiot*.
- Multinormaalijakauma näyttelee *lineaaristen regressiomallien* teoriassa keskeistä osaa, koska **multinormaalijakauman kaikki regressiofunktiot ovat lineaarisia**.
- Seuraavassa tarkastellaan lähemmin **2-ulotteista normaali-jakaumaa**; lisätietoja: ks. monisteen **Todennäköisyyslaskenta** lukua **Moniulotteisia jakaumia**.

2-ulotteinen normaalijakauma:

Tiheysfunktio 1/2

- 2-ulotteisen normaalijakauman *tiheysfunktio* on

$$f_{xy}(x, y) = \frac{1}{2\pi\sigma_x\sigma_y\sqrt{1-\rho_{xy}^2}} \exp\left\{-\frac{1}{2(1-\rho_{xy}^2)}Q(x, y)\right\}$$

jossa

$$Q(x, y) = \left(\frac{x-\mu_x}{\sigma_x}\right)^2 - 2\rho_{xy}\left(\frac{x-\mu_x}{\sigma_x}\right)\left(\frac{y-\mu_y}{\sigma_y}\right) + \left(\frac{y-\mu_y}{\sigma_y}\right)^2$$

ja

$$-\infty < \mu_x < +\infty, -\infty < \mu_y < +\infty$$

$$\sigma_x > 0, \sigma_y > 0$$

$$-1 \leq \rho_{xy} \leq +1$$

2-ulotteinen normaalijakauma:

Tiheysfunktio 2/2

- 2-ulotteisen normaalijakauman *parametreina* ovat satunnaismuuttujien x ja y *odotusarvot*, *varianssit* ja *korrelaatio*:

$$\mu_x = E(x) = \text{muuttujan } x \text{ odotusarvo}$$

$$\mu_y = E(y) = \text{muuttujan } y \text{ odotusarvo}$$

$$\sigma_x^2 = \text{Var}(x) = \text{muuttujan } x \text{ varianssi}$$

$$\sigma_y^2 = \text{Var}(y) = \text{muuttujan } y \text{ varianssi}$$

$$\rho_{xy} = \text{Cor}(x, y) = \text{muuttujien } x \text{ ja } y \text{ korrelaatio}$$

2-ulotteinen normaalijakauma: Jakauman parametrit

- Oletetaan, että satunnaismuuttujien x ja y muodostama pari (x, y) noudattaa *2-ulotteista normaalijakaumaa*.
- Koska satunnaismuuttujien x ja y *odotusarvot, varianssit ja korrelaatio*

$$E(x) = \mu_x$$

$$E(y) = \mu_y$$

$$\text{Var}(x) = \sigma_x^2$$

$$\text{Var}(y) = \sigma_y^2$$

$$\text{Cor}(x, y) = \rho_{xy}$$

määrittävät täydellisesti 2-ulotteisen normaalijakauman, merkitään

$$(x, y) \sim N_2(\mu_x, \mu_y, \sigma_x^2, \sigma_y^2, \rho_{xy})$$

2-ulotteinen normaalijakauma:

Parametrien tulkinta 1/2

- Oletetaan, että satunnaismuuttujien x ja y muodostama pari (x, y) noudattaa *2-ulotteista normaalijakaumaa*.

- Satunnaismuuttujien x ja y *odotusarvot*

$$E(x) = \mu_x \qquad E(y) = \mu_y$$

määräävät satunnaismuuttujien x ja y yhteisjakauman *todennäköisyysmassan painopisteen*.

- Satunnaismuuttujien x ja y *varianssit*

$$\text{Var}(x) = \sigma_x^2 \qquad \text{Var}(y) = \sigma_y^2$$

kuvaavat satunnaismuuttujien x ja y *todennäköisyysmassojen hajaantuneisuutta* niiden odotusarvojen μ_x ja μ_y ympärillä.

2-ulotteinen normaalijakauma:

Parametrien tulkinta 2/2

- Satunnaismuuttujien x ja y *korrelaatio*

$$\text{Cor}(x, y) = \rho_{xy}$$

kuvaa satunnaismuuttujien x ja y *lineaarisen riippuvuuden voimakkuutta*.

- Koska pari (x, y) noudattaa 2-ulotteista normaalijakaumaa, satunnaismuuttujat x ja y *ovat korreloimattomia, jos ja vain jos ne ovat riippumattomia*.

- Yleisesti pätee:

$$\text{Cor}(x, y) = \pm 1$$

jos ja vain jos on olemassa vakiot α ja $\beta \neq 0$ siten, että

$$y = \alpha + \beta x$$

2-ulotteinen normaalijakauma: Ehdolliset jakaumat 1/2

- 2-ulotteisen normaalijakauman **ehdolliset jakaumat** ovat *normaalisia*.
- *Satunnaismuuttujan y ehdollinen jakauma satunnaismuuttujan x suhteen on*

$$y | x \sim N(\mu_{y|x}, \sigma_{y|x}^2)$$

jossa

$$\mu_{y|x} = E(y | x) = \mu_y + \rho_{xy} \frac{\sigma_y}{\sigma_x} (x - \mu_x)$$

$$\sigma_{y|x}^2 = \text{Var}(y | x) = (1 - \rho_{xy}^2) \sigma_y^2$$

2-ulotteinen normaalijakauma: Ehdolliset jakaumat 2/2

- 2-ulotteisen normaalijakauman **ehdolliset jakaumat** ovat *normaalisia*.
- *Satunnaismuuttujan x ehdollinen jakauma satunnaismuuttujan y suhteen on*

$$x | y \sim N(\mu_{x|y}, \sigma_{x|y}^2)$$

jossa

$$\mu_{x|y} = E(x | y) = \mu_x + \rho_{xy} \frac{\sigma_x}{\sigma_y} (y - \mu_y)$$

$$\sigma_{x|y}^2 = \text{Var}(x | y) = (1 - \rho_{xy}^2) \sigma_x^2$$

2-ulotteinen normaalijakauma: Regressiofunktiot 1/2

- 2-ulotteisen normaalijakauman *regressiofunktiot* eli *ehdolliset odotusarvot* ovat *lineaarisia*.
- *Satunnaismuuttujan y regressiofunktio satunnaismuuttujan x suhteen*

$$\mu_{y|x} = E(y | x) = \mu_y + \rho_{xy} \frac{\sigma_y}{\sigma_x} (x - \mu_x)$$

määrittelee *xy*-koordinaatistossa *suoran*

$$y = \mu_y + \rho_{xy} \frac{\sigma_y}{\sigma_x} (x - \mu_x)$$

- Suora kulkee satunnaismuuttujien *x* ja *y yhteisjakauman todennäköisyysmassan painopisteen* (μ_x, μ_y) kautta.

2-ulotteinen normaalijakauma: Regressiofunktiot 2/2

- 2-ulotteisen normaalijakauman *regressiofunktiot* eli *ehdolliset odotusarvot* ovat *lineaarisia*.
- *Satunnaismuuttujan x regressiofunktio satunnaismuuttujan y suhteen*

$$\mu_{x|y} = E(x | y) = \mu_x + \rho_{xy} \frac{\sigma_x}{\sigma_y} (y - \mu_y)$$

määrittelee *xy*-koordinaatistossa *suoran*

$$y = \mu_y + \frac{1}{\rho_{xy}} \times \frac{\sigma_y}{\sigma_x} (x - \mu_x)$$

- Suora kulkee satunnaismuuttujien *x* ja *y yhteisjakauman todennäköisyysmassan painopisteen* (μ_x, μ_y) kautta.

2-ulotteinen normaalijakauma: Regressiosuorat

- 2-ulotteisen normaalijakauman regressiofunktioiden määrittelemien **regressiosuorien** yhtälöistä

$$y = \mu_y + \rho_{xy} \frac{\sigma_y}{\sigma_x} (x - \mu_x)$$

$$y = \mu_y + \frac{1}{\rho_{xy}} \times \frac{\sigma_y}{\sigma_x} (x - \mu_x)$$

nähdään seuraavaa:

- Jos $\rho_{xy} = 0$, suorat ovat *kohtisuorassa* toisiaan vastaan.
- Jos $\rho_{xy} = \pm 1$, suorat *yhtyvät*.

2-ulotteinen normaalijakauma: Regressiosuorien ominaisuudet 1/2

- Muuttujan y regressiosuoralla muuttujan x suhteen

$$y = \mu_y + \rho_{xy} \frac{\sigma_y}{\sigma_x} (x - \mu_x)$$

on seuraavat ominaisuudet:

- Jos $\rho_{xy} > 0$, suora on *nouseva*.
- Jos $\rho_{xy} < 0$, suora on *laskeva*.
- Jos $\rho_{xy} = 0$, suora on *vaakasuorassa*.
- Suora *jyrkkenee (loivenee)*, jos
 - korrelaation itseisarvo $|\rho_{xy}|$ *kasvaa (pienenee)*
 - standardipoikkeama σ_y *kasvaa (pienenee)*
 - standardipoikkeama σ_x *pienenee (kasvaa)*

2-ulotteinen normaalijakauma: Regressiosuorien ominaisuudet 2/2

- Muuttujan x regressiosuoralla muuttujan y suhteen

$$y = \mu_y + \frac{1}{\rho_{xy}} \times \frac{\sigma_y}{\sigma_x} (x - \mu_x)$$

on seuraavat ominaisuudet:

- Jos $\rho_{xy} > 0$, suora on *nouseva*.
- Jos $\rho_{xy} < 0$, suora on *laskeva*.
- Jos $\rho_{xy} = 0$, suora on *pystysuorassa*.
- Suora *jyrkkenee (loivenee)*, jos
 - korrelaation itseisarvo $|\rho_{xy}|$ *pienenee (kasvaa)*
 - standardipoikkeama σ_y *kasvaa (pienenee)*
 - standardipoikkeama σ_x *pienenee (kasvaa)*

2-ulotteinen normaalijakauma:

Ehdolliset varianssit 1/2

- *Satunnaismuuttujan y ehdollinen varianssi satunnaismuuttujan x suhteen on*

$$\sigma_{y|x}^2 = \text{Var}(y | x) = (1 - \rho_{xy}^2) \sigma_y^2$$

ja se kuvaa satunnaismuuttujan y ehdollisen jakauman (satunnaismuuttujan x suhteen) todennäköisyysmassan hajaantuneisuutta regressiosuoran

$$y = \mu_y + \rho_{xy} \frac{\sigma_y}{\sigma_x} (x - \mu_x)$$

ympärillä.

2-ulotteinen normaalijakauma:

Ehdolliset varianssit 2/2

- *Satunnaismuuttujan x ehdollinen varianssi satunnaismuuttujan y suhteen on*

$$\sigma_{x|y}^2 = \text{Var}(x | y) = (1 - \rho_{xy}^2) \sigma_x^2$$

ja se kuvaa *satunnaismuuttujan x ehdollisen jakauman (satunnaismuuttujan y suhteen) todennäköisyysmassan hajaantuneisuutta regressiosuoran*

$$y = \mu_y + \frac{1}{\rho_{xy}} \times \frac{\sigma_x}{\sigma_y} (x - \mu_x)$$

ympärillä.

2-ulotteinen normaalijakauma:

Ehdollisten varianssien ominaisuudet 1/2

- Satunnaismuuttujan y ehdollisella varianssilla satunnaismuuttujan x suhteen

$$\sigma_{y|x}^2 = \text{Var}(y | x) = (1 - \rho_{xy}^2) \sigma_y^2$$

on seuraavat ominaisuudet:

- (i) $\sigma_{y|x}^2 \leq \sigma_y^2$
- (ii) Jos $\rho_{xy} = 0$, niin $\sigma_{y|x}^2 = \sigma_y^2$.
- (iii) Jos $\rho_{xy} = \pm 1$, niin $\sigma_{y|x}^2 = 0$ ja satunnaismuuttujien x ja y yhteisjakauman todennäköisyysmassa keskittyy muuttujien x ja y yhteiselle regressiosuoralle.

2-ulotteinen normaalijakauma:

Ehdollisten varianssien ominaisuudet 2/2

- Satunnaismuuttujan x ehdollisella varianssilla satunnaismuuttujan y suhteen

$$\sigma_{x|y}^2 = \text{Var}(x | y) = (1 - \rho_{xy}^2) \sigma_x^2$$

on seuraavat ominaisuudet:

(i) $\sigma_{x|y}^2 \leq \sigma_x^2$

(ii) Jos $\rho_{xy} = 0$, niin $\sigma_{x|y}^2 = \sigma_x^2$.

(iii) Jos $\rho_{xy} = \pm 1$, niin $\sigma_{x|y}^2 = 0$ ja satunnaismuuttujien x ja y yhteisjakauman todennäköisyysmassa keskittyy muuttujien x ja y yhteiselle regressiosuoralle.

Johdatus regressioanalyysiin

Regressioanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet

Deterministiset mallit ja regressioanalyysi

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Kaksiulotteisen normaalijakauman regressiofunktiot

>> Regressioanalyysin tehtävät

Regressiomallin lineaarisuus

Regressiomalli ja sen osat 1/2

- *Yhden yhtälön regressiomallin* yleinen muoto on

$$y = f(x; \beta) + \varepsilon$$

jossa

y = **selitettävä muuttuja**

$f(x; \beta)$ = mallin **systemaattinen** eli **rakenneosa**

ε = mallin **satunnainen osa**

- Mallin *systemaattinen osa* $f(x; \beta)$ on **selittävän muuttujan** x funktio, joka riippuu funktion f muodon määräävästä **parametrista** β .
- Mallin *satunnainen osa* ε on **jäännöstermi**, joka tavallisesti *ei riipu* selittäjästä x .

Regressiomalli ja sen osat 2/2

- Regressiomallin

$$y = f(x; \beta) + \varepsilon$$

systemaattinen osa $f(x; \beta)$ kuvaa selitettävän muuttujan y riippuvuutta selittävästä muuttujasta x .

- Regressioanalyysissä *pääasiallinen kiinnostus* kohdistuu regressiomallin *systemaattiseen osaan* $f(x; \beta)$ ja sen *muotoon*.
- Regressiomallin *jäännöstermiä* ε pidetään usein pelkkänä *virheterminä*, mutta *jäännöstermistä* ε tehdyt oletukset vaikuttavat ratkaisevalla tavalla siihen tapaan, jolla regressioanalyysi tehdään.

Regressioanalyysin tehtävät

Regressioanalyysi

- **Regressioanalyysi** tarkoittaa seuraavia malliin

$$y = f(x; \beta) + \varepsilon$$

liittyvien tehtävien suorittamista:

- Funktion f **valinta**
- Parametrin β **estimointi**
- Parametria β koskevien **hypoteesien testaaminen**
- Estimoidun mallin **hyvyyden arviointi**
- Mallista tehtyjen **oletusten tarkistaminen**
- Selitettävän muuttujan käyttäytymisen **ennustaminen** ja **ennusteiden epävarmuuden arviointi**

Johdatus regressioanalyysiin

Regressioanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet

Deterministiset mallit ja regressioanalyysi

Regressiofunktiot ja regressioanalyysi

Kaksiulotteisen normaalijakauman regressiofunktiot

Regressioanalyysin tehtävät

>> Regressiomallin lineaarisuus

Regressiomallin lineaarisuus

Regressiomalli

- Olkoon

$$y = f(x; \beta) + \varepsilon$$

*y*den yhtälön **regressiomalli**, jossa

y = **selitettävä muuttuja**

$f(x; \beta)$ = mallin **systemaattinen** eli **rakenneosa**

ε = mallin **satunnainen osa**

- Mallin *systemaattinen osa* $f(x; \beta)$ on **selittävän muuttujan** x funktio, joka riippuu funktion f muodon määräävästä **parametrista** β .
- Mallin *satunnainen osa* ε on **jäännöstermi**, joka tavallisesti *ei riipu* selittäjästä x .

Lineaarinen regressiomalli – miksi?

- Regressiomallin

$$y = f(x; \beta) + \varepsilon$$

soveltaminen yksinkertaistuu huomattavasti, jos mallin rakenneosana $f(x; \beta)$ on parametrin β suhteen lineaarinen funktio.

- Jos mallin rakenneosana $f(x; \beta)$ on parametrin β suhteen lineaarinen funktio, mallia kutsutaan **lineaariseksi regressiomalliksi**.
- Huomautus:

Epälineaaristen regressiomallien soveltaminen ei ole nykyisillä tietokoneilla ja ohjelmistoilla kovinkaan hankalaa.

Lineaarinen regressiomalli – milloin?

– 1/2

- Vaikka oletus regressiomallin lineaarisuudesta saattaa tuntua rajoittavalta, oletus *on käytännössä osoittautunut* monissa regressioanalyysin sovellustilanteissa *erittäin hyvin toimivaksi*.
- Erityisesti, jos muuttujat x ja y ovat satunnaismuuttujia, joiden yhteisjakauma on **multinormaalinen**, lineaarisen regressiomallin soveltaminen on perusteltua, koska *kaikki multinormaalijakauman regressiofunktiot* eli ehdolliset odotusarvot *ovat lineaarisia*; ks. kappaletta **Kaksiulotteisen normaalijakauman regressiofunktiot**.

Lineaarinen regressiomalli – milloin?

– 2/2

- Lineaarisen regressiomallin soveltaminen saattaa olla perusteltua myös monissa sellaisissa tilanteissa, joissa selitettävän muuttujan y riippuvuus selittäjästä x on **epälineaarista**:
 - (i) Muuttujien y ja x riippuvuutta voidaan usein **approksimoida** ainakin *lokaalisti* lineaarisella mallilla.
 - (ii) Muuttujien y ja x epälineaarinen riippuvuus voidaan usein **linearisoida** sopivilla *muunnoksilla*.

Regressiomallin lineaarisuus

Epälineaarisen riippuvuuden linearisointi: Esimerkki 1/2

- Betonin vetolujuus riippuu betonin kuivumisajasta.
- Havaintoaineisto koostuu 21:stä lukuparista

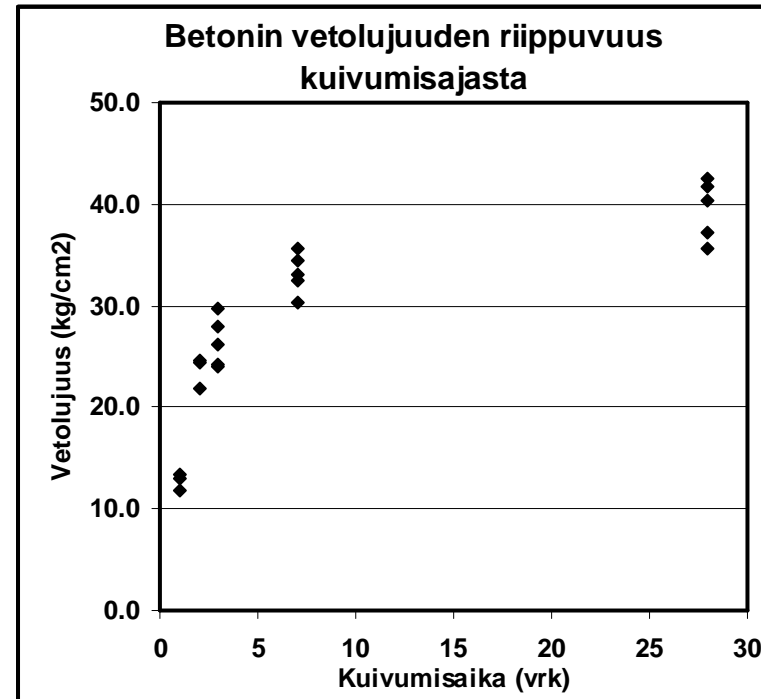
$$(x_j, y_j), j = 1, 2, \dots, 21$$

jossa

x_j = betoniharkon j
kuivumisaika

y_j = betoniharkon j
vetolujuus

- Vetolujuus riippuu selvästi *epälineaarisesti* kuivumisajasta; ks. kuviota oikealla.

Regressiomallin lineaarisuus

Epälineaarisen riippuvuuden linearisointi: Esimerkki 2/2

- Vetolujuuden epälineaarinen riippuvuus kuivumisajasta voidaan *linearisoida* seuraavilla muunnoksilla:

$$x'_j = 1/x_j$$

$$y'_j = \log(y_j)$$

jossa

x_j = betoniharkon j
kuivumisaika

y_j = betoniharkon j
vetolujuus

- Vrt. kuviota oikealla edellisen kalvon kuvioon.

